

ПУШКИНДИН ЧЫГАРМАЛАРЫНЫН КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫНА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА ПУШКИНА НА КЫРГЫЗСКУЮ ЛИТЕРАТУРУ

THE INFLUENCE OF PUSHKIN'S WORKS ON KYRGYZ LITERATURE

Аннотация: Макалада А.С. Пушкиндин чыгармаларынын кыргыз адабиятына жана улуу жазуучулардын калыптанышына тийгизген таасири жөнүндө айтылат.

Аннотация: В статье рассматривается влияние творчества А.С. Пушкина на кыргызскую литературу и воздействие его творчества на кыргызских писателей.

Abstract: The article tells about A.S. Pushkin's influence to the Kyrgyz Literature, poet's and writers.

Түйүндүү сөздөр: мектеп программалары, калыптандыруу, патриоттук баалуулуктар, курчап турган дүйнө гениалдуу чыгармалар.

Ключевые слова: школьные программы, формирование, патриотические ценности, окружающая среда, гениальные произведения.

Key words: school programs, patriotic values, environment, brilliant works.

Тилдер Жерде көп – 3 миңге жакын. Дээрлик бардык элдердин өздөрүнүн эне тилинде жазылган адабияттары бар. Ал китептер адамдарга өздөрүнүн ата-бабаларын эсептөөгө, тарыхты унутпоого, өздөрүнүн ойлорун, сезимдерин, түйшүктөрүн жана кеңештерин урпактарга берүүсүнө жардам беришет.

Бардык дүйнөлүк адабият ар түрдүү тилдерде жазылган китептерди өзүнө камтыйт. Көркөм чыгарма бул тилдерди кооздоп, байытып жана сактап турат. Орус тили көптөгөн жазуучулардын эмгегинен өнүгүп өссө дагы, улуу жазуучу А.С. Пушкинди азыркы орус адабий тилинин түзүүчүсү деп атап коюшат. Ага негиз да бар. Өзүнүн кыска өмүрүндө үлгүргөн тоодой эмгектери орус элинде гана бааланбай, көптөгөн улуттардын арасында, анын ичинде кыргыз элинде да баа жеткис. Биздин улуу жазуучу, акын, сүрөтчү, композиторлорубуздун дээрлик баары Пушкиндин чыгармаларын кайра-кайра окуп, андан таалим-таасир алышкан. Чындыгында эле, анын ырлары сыйкырдуу:

Мунарыктап борошо уруп,

Кар тозоңун уйпалайт.

Кээде жырткыч айбанча улуп,

Жаш балача кээде ыйлайт, – деген саптарында кандай зор көрүнүш чагылдырылган, асман карарып түнөрүңкү, шамал каарданып ышкырат. Ырас, шамалдын ышкырыгы жөнүндө али эч нерсе айтыла элек, ыр сабагындагы сөздөрдүн өзү ышкырып, улуп тургансыйт.

Мектеп программаларындагы окуу китептерин А.С. Пушкиндин ырлары, жомоктору жана поэмаларысыз элестетүүгө мүмкүн эмес. Анын улуулугу, гениалдуулугу адамзаттын ар бир курагына жараша кылып, жөнөкөй сөздөрдүн артында терең маанини берип, окуганда көзүң менен көргөндөй чыгарма жараткандыгында болсо керек. Пушкиндин чыгармаларындагы табияттын сулуулугу, адамды курчап турган бүткүл ажайып дүйнө мектеп окуучуларынын өз мекенине болгон сүйүүсүн жана патриоттуулук баалуулуктарын калыптандырууга жардам берет.

Ооба, дүйнөдө эзүү да, жамандык да, жалган да жашап келе жатат, – дейт Пушкин, – бирок “дүйнөдө чындык да, сүйүү да, сулуулук да бар, алар жеңилгис”. Мисалы, балыкчы жана балык тууралуу жомокту эстесек, кимге баарынан жаман болду? Албетте, сынык тепшиси менен калган кемпирге. Бул үчүн ким күнөөлүү? Кемпирдин өзү, анын алкымы

бузук, ач көздүгү, кара ниеттиги. Пушкин дайыма ушундайча болорун – ким жаман иш кылса, ким өзү жөнүндө гана ойлосо, эртеби-кечпи өзүн-өзү жазалаарын, жамандык эч убакта жакшылыкты, адилеттикти жеңе албасын көрсөтөт. Айрыкча, азыркы ааламдашуу доорундагы жаштардын айлана-чөйрөсүнө кайдыгерлик мамилелерин тарбиялоолого жардам берет.

Жомок – уламыш, жалган экенин баарыбыз билсек дагы, анын тарбиялык мааниси, көркөм касиети ички дүйнөбүздү өнүктүрүп, жакшылыкка гана үндөөрүн эч ким тана албайт. Ал бизди жашоодогу эң маанилүү нерселерди билүүгө, кайрымдуу, адилеттүү болууга жана жамандыкка каршы турууга үйрөтөт. Жомок жөнүндө Пушкин “Алтын короз жөнүндө жомогунун” акырындагы саптарында мындайча айтылышты калтырган: “Жомок – жалган, бирок анда кайрымдуу азамат үчүн кыйыткы сөз калган”.

Пушкиндин чыгармалары жаш балдардын, өспүрүм курактагылардын жана чыгармачыл адамдардын адабиятка кызыгуусун арттыруу менен эле чектелип, мектеп программаларын гана толуктабастан, кыргыз элинин улуу акын-жазуучулары Пушкиндин адабий талантынан кошумча азык алышкан. Мисал катары улуу акыныбыз А. Осмоновдун “Абылкасым Жанболотов” деген пьесасында Абылкасым акындын сөзү менен өзүнүн Пушкинге болгон оюн мындайча билдирген: “Поэзияга ичи тардыгым бала кезимден бар эле. Мен өтө жаш баштадым. Кандай гана акын болбосун анын кемчилдигин таап, көңүлүн калтырууну жакшы көрөр элем. Нечен ирет Пушкинди жаман көргүм келди. “Ай бул деле акын го” деп айткым келди, нечен ирет өзүмдүн бир кашык деңизиме чөктүргүм келди”. Муну менен акын өз акындык табиятын улуу Пушкинге салыштыруу менен тарбиялаган.

Төмөнкү ыр саптарынан анын эмгектерине Пушкиндин чыгармаларынын тийгизген таасирин байкоого болот:

Ойлойм да ойго батып бекер турбайм,
Пушкинден, Шота абамдан акыл сурайм,
Жок дешпейт, мындай дешип айтып берет,
Кайрадан көбүн оңдойм, иргейм, ылгайм.

А. Осмоновдун жалт күйүп өчкөн шам сыяктуу өмүрүнүн кыскалыгы, ырларынын бир-эки сабында толук маанини бергендиги Пушкиндин өмүрүнө жана чыгармаларына окшошуп, Алыкул бабабыз кыргыздын Пушкини болуп калган сыяктуу. Анын “Сен жана мен” деген ырында Пушкинди кандай баалагандыгы, ага дилинин канчалык жакын экендигин жазып калтырган:

Мен жаныңда отурам,
Жалдырап сага кол сунам.
Турасың бир кыймылсыз,
Сөз да чыкпайт оозуңдан.
Сенин сүрдүү кабагың,
Элеси бир замандын.
Жулкунган сенин өзүңдөн
Эркинге зар көзүңдүн.
Ойлоп баарын байкадым,
Ушул сенин айтканың.
Бир калыпта турасың,
Канчалык бай мурасың?
Сүйлөшөлү экөөбүз,
Сөзүмдү бир аз угарсың.
Булбулдун үнү булбулга,
Тааныш го дейм угууга.

.....

Ч. Айтматовдун жазуучу катары калыптануусунда жана дүйнөгө таанылуусунда, XIX кылымдагы орус классик жазуучулары Пушкин, Толстой, Тургенев, Чехов, Горькийдин орду өлчөөсүз чоң болгондугун жазуучу бир нече жолу белгилеп кеткен. Ч. Айтматов Пушкин

жөнүндө төмөндөгүлөргө токтолгон: “Орус элинин улуттук аң-сезими болбогондо, Пушкин – Пушкин болмок беле” деп улуу акындын чыгармаларынын элдик башатын жогору баалайт. 1987-жылы “Литературная газетага” Пушкиндин дүйнөдөн кайткандыгынын 150 жылдыгына карата “Мекендин улуу уулу” деген макаласын чыгарат. Анда улуу орус акыны Мекенин башкаларга таанытып, XIX кылымдагы орус адабиятынын өлбөс-өчпөс жылдыздарына – Толстойго, Достоевскийге, Тургеневге, Чеховго жол чаап, босогону аттап өткөнүн белгилейт. “Тутумдашуу түйүнү” деп аталган адабиятчы Виктор Левченко менен маегинде (1976): “Биз, албетте, Пушкин сыяктуу гениалдуу жазып жаткан эместирбиз”, - деп акынды гениалдуу чыгармаларды жазган сүрөткер катары баалайт. Жаш кезинде ар бир эле жазган киши Пушкин менен Толстойдой көрүнө берчү деп айтканы бар. Ошол эле кезде жазуучулук столго отуруп жатып Пушкин же Толстой менен атаандашууну каалабасаң, анда баштабай эле койгонуң оң деп, бул эки сүрөткерди чыгармачылыктын туу чокусу, ар бир калем кармаган адамдын идеалы катары баалайт.

Кыргыздын дүйнөлүк классиги Ч. Айтматовдун мындай сөздөрүнө таянып, биздин келечектеги урпактарыбыз Пушкиндин ырларын жаттап, жомокторун окуп таалим-тарбия алып, анын ички жан дүйнөсүн сезишип, салыштырып, баа бермекчи. Алыкулдун ырында айтылгандай, “Токсон тилге которулган” болсо, токсон өлкө, жүз тилде которулган болсо, жүз өлкөдө элдер Пушкиндин ырларын өчүрбөй урпактан урпакка жандандырып жүрө беришмекчи.

Адабияттар:

1. К. Жусупов. Ыр сабындагы өмүр. – Ф.: Мектеп, 1974.
2. Е. Е. Озмитель, Л. Э. Яковлева. «Русская литература» Учебник для 5 класса школ с русским языком обучения. Бишкек, 2018
3. А.С. Пушкин. “[Сказка о золотом петушке](#)”. 1835
4. Турп.Net
5. sputnik.kg